

SOKFÉLE.

16. Szám. Béts. Februárus 25-dikén.

1834

Emlékeztető Jegyzetek.

F e b r u á r i u s.

22 Febr. — 1224. Honorius Pápa levele a' Kalotsai Érsekhez 's több Püspökökhez, hogy hathatósan intsek II Andrást hagyjon fel Béla fia üldözésével 's úgy bánjon véle mint illik korona örökssel. A' Veszprimi Püspöknek is ír, ditséri Béla 's Máriához való hűségét, 's kéri, hogy továbbá se tanátsát se segedelmét ne tagadja meg tőle. — 1785. Horja Klotskával keréken töretik. — 1798. A' Pápa elhagyja Rómát 's Frantziaországba utaz 3 frantzia biztostól kísérve. — 1801. Spanyolország hadat izen Portugaliának. — 1815. Fridrik August Szász Király Berlinből Posonyba utaz.

23 Febr. — 1644. III Ferdinand manifestuma, mellyben Rá-
kotzy György öszszesövetkezései Austria ellenivel felfedeztetnek.
— 1677 † Spinoza Baruch (Benedek). — 1811. Prussia Rendei elő-
szőr gyűlnek öszsze Berlinben. — 1815 † Mesmer. — 1822 † Ber-
zevitzy Gergely a' magyar parasztok lelkes pártfogója.

24 Febr. — 1344. Erzsébet Királyné elhagyja ma Nápolyt 's
visszatér Visegrádba. — 1525. V Károly tsászár tönkre veri Pavia
mellett I Ferentz frantzia királyt, ki anyját e' szavakkal tudósítá
veszedelméről: „Madame tout est perdu, hors l' honneur.“ — 1762.
Az orosz seregek elválnak az austriaiaktól.

25 Febr. — 1203. III Intze pápa megparantsolja a' magyar
püspököknek, hogy még minekelötte Imre király elindulna a' szent
földre hűséget esküdjenek László fiának, hogy a' papságot 's a' többi
népet is késztessek arra stb. Fessler II Tom. 170. — 1254. IV Intze
pápa sok vonakodás után elisméri Benedeket a' volt kalotsai érseket,
esztergami érseknek. — 1793. Breda vára megadja magát a' Frantziáknak.

A' selypségről.

A' selypségnek azon neme után, mellyről az idei
Sokféle 8-dik számában volt szó, különös megjegy-
zésre méltó azoknak selypítése, kik a' mesterséges

Toldalék a' M. Kurírhoz.

formáltatású öszvetett hangokat nem tudván kimondani, azokat, a' természet vezérlése után, éppen a' benne lappangó fő egyszerű hangokkal tserélik fel a' kimondásban. Minden öszvetett hang t. i. két egyszerű hangoknak a' szájban egy új hangra való öszveolvasztásából, vagy azoknak kimondása módjának egyesítéséből származik; de a' két alkotó hangok közül az egyik mindenkor fő hang, mellynek nagyobb befolyása van az új öszvetett hang formálására, a' másik pedig csak mellék hang, melly kevesebb befolyással bír. A' selypek immár az öszvetett hangok helyett rendszeren csak azoknak fő alkotó hangját tudják és szokták kimondani. Ekképen felelnek pedig meg egymásnak a' fő egyszerű hangok, és az azoktól származott öszvetett hangok, mellyek meglágyított hangoknak (soni emolliti) is szoktak neveztetni:

Fő egyszerű hangok: l, n, t, d, s, zs, sz, z.

Öszvetett hangok: ly, ny, ty, gy, ts, dzs, tz, dz.

Sok kis gyermekeknek erőtelen és gyakorlatlan nyelve önként amaz egyszerű hangokra megyen, mikor ők ezen öszvetett hangokat akarják kimondani. Az ilyenek ezen mondást: *Mihály bátyám a' tanyára megyen*, így ejtik: *Mihál bátám a' tanára meden*. E' mondást: *a' nagy anyám kutyája eltévelyedett*, így hangoztatják: *a' nad anám kutája eltéveledett*. E' mondás pedig: *a' magyar gulyás gatyája szennyes*, így hallik szájokból: *a' madar gulás gatája szennes*. Továbbá sok selyp gyermekek ha ezt akarják kimondani: *megeaddzett átzélből tsinálnak dzsidát a' kovátsok*, így ejtik a' beszédet: *megezzet aszélből sindlnak zsidát a' kovátok*. E' helyett: *a' portzellán findzsában van a' boddzathea, tsak tzúkor nintsen még benne*, így szóllanak: *a' porszellán finzsában van a' bozzathea, sak szúkor ninsen még benne*. Hogy tehát a' selyp

gyermek meg tanulhassák az öszvetett hangoknak helyes kimondását: az efféle hangokkal bővülködő szónak kimondásában húzamosan kell őket gyakorolni.

Nem csak erőtelen nyelvű kis gyermekek, hanem egész nemzetek is vagynak olyanok, kik az öszvetett hangokat nem tudják kimondani, hanem azok helyett többnyire a' fő egyszerű hangokat ejtik ki az ő idegen nyelvből költsönözött szavaikban, és az idegen beszédnek utánozásában. Nem volt meg a' fellyebb említett nyoltz öszvetett hangok között egy is a' régi Rómaiak nyelvében, és ők azokat ki sem tudták mondani. Ma ugyan már ejtünk egy öszvetett hangot, t. i. tz hangot a' deák beszédben: de ez csak a' közép századokban jött be a' római nyelvbe; magok pedig a' régi Rómaiak a' t betűt mindég t hanggal ejtették p. o. a' *natio* az ő szájokban *nátio* nem pedig *nátzió*-nak hangzott, a' c (név szerént ce, azaz ké) betűt pedig ők mindég k hanggal mondták ki, p. o. *Cicero dicit*, így ejtették: *Kikeró dlkit*. A' görög nyelvben az öszvetett hangok között csak a' dz volt meg, mert ez a' hang volt ő nálok a' Zeta betűnek igaz jelentése. A' zsidó nyelvben is csak a' tz és dz hangok találtattak fel, mellyeket a' Tzade és Zain betűk jelentettek. Az Indusoknak szanszkrit nevű régi nyelvében is csak három öszvetett hang volt meg, úgymint az ny, ts, dzs.

A' most élő nyelvek között is sokakban hibáznak több vagy kevesebb öszvetett hangok. Nevezetesen, egyéb nyelveket elmellőzvé, a' német nyelvben nintsenek meg az ly, ny, ty, gy, a' frantzia nyelvben pedig nem talátnak fel a' ts, dzs, tz, dz öszvetett hangok. Innen ha a' Németek és Frantziák ki akarják mondani a' fellyebb felhozott öszvetett betűkkel bővülködő magyar szókat: többnyire éppen úgy ejtik ki azokat selyptve egyszerű hangokkal, mint a' kis gyer-

mekekről megjegyztetett; vagy pedig a' mellék alkotó hangokat is kimondják, de külön válva a' fő hangoktól, és így egy öszvetett hang helyett két egyszerűt ejtenek, ekképpen: lj, nj, tj, dj, ts, dzs, tsz, dz. Ha p. o. a' Németek e' következő magyar szokat próbálják kimondani: *gulyás tanya*; *magyar gatya*: vagy így ejtik: *gulás tana*; *madar gata*, vagy így: *guljás tanja*; *madjar gatja*. A' Frantziák pedig mikor a' magyar: *kotsi*; *tsákó*; *atzél dzsida*; *tsepű maddzag* szokat akarják kiejteni: vagy *kosi*; *sákó*; *aszél zsida*; *sepű mazzag*, vagy *kot-si*; *t-sákó*; *at-szél d-zsida*; *t-sepű madd-zag* hallik szájokból.

Innen a' Németek néha j-vel öszvefogott, többnyire pedig pusztá l, n, t, d betűket írnak és mondanak a' Magyaroktól vett szavaikban az ly, ny, ty, gy helyett, p. o. *Zólyom Vármegye*, *Soler-Gespannschaft*; *Nyitra Vármegye*, *Neutrauer-Gespannschaft*, 's a' t. A' Frantziák is az idegen nyelvekből költsönözött vagy azokéival megegyező szavaikban a' ts, dzs, tz, dz öszvetett hangok helyett rendesen pusztá s, zs, sz, z hangokat mondanak, és ezeket jelentő betűket írják. P. o. az olasz *ciarlatano*, *cioccolata*, *marciare*, *ciarmare*, *ciambellano* (kimondva: *tsarlatánó*, 's a' t.); frantziául *charlatan*, *chocolate*, *marcher*, *charmer*, *chambellan* (kimondva *sarlatán*, 's a' t.); hasonlóképen az angol *chair*, *to change* (olv. *tsér*, *tséndzs*) szókkal megegyeznek a' frantzia *chaire*, *changer* szavak. Továbbá az angol *dànger*, *judge*, *joy*, (kimondva *déndzser*, *dzsoddzs*) frantziául *danger*, *juge*, *joye* (olv. *dánzser*, *zsűzs*, 's a' t.) és az olasz *angelo*, *giusto*, *giardino* (ándzseló, dzsustó, dzsárdnó), frantziául *ange*, *just*, *jardin* (olv. ánzs, zsüst, zsárdén.) Ezenkívül a' mai deák *celebrare*, *centum*, *citare*, *cessare*, *civilis*, (kimondva: *tzelebráre*, 's a' t.) frantziául *ce-*

lebræ, cent, citer, cesser, civil (kimondva: *szelebrér*, 's a' t.) és az olasz *zuccherò* (olv. *tzukkeró*) frantziául *sucré* (olv. *szúk'r*). Végre a' régi görög nyelvből költsönözött olasz *zelo, zona, zefiro* (olv. *dzéló, dzóna*) szavak frantziául: *zele, zone, zephir* (olv. *zél', zón'*).

— A' Görögök és Rómaiak is a' zsidó Tzade azaz tz hang helyett pusztá sz hangot mondtak, p. o. *Tzebaóth, Tzijjon* helyett *Σαβαωθ, Σιων, Sebaoth, Sion*.

Némelly nemzetek ellenben nem tsak ki tudják mondani, hanem nagyon is kedvellik az öszvetett hangokat, úgy hogy az idegen nyelvekből költsönözött szavaikban az egyszerű l, n, t, d, s, zs, sz, z hangokat gyakorta öszvetett ly, ny, ty, gy, ts, dzs, tz, dz hangokra lágyítják. Sokások ez különösen a' Magyaroknak. Illyen változtatás t. i. lágyítás által lettek a' *malva, globus, paganus, caminus, chartá, tauk, Friede, Demant, Scherbe, méche, ingenieur, acier, 's a' t.* idegen szókból a' magyar mályva, golyóbis, pogány, kémény, kártya, tyúk, frigy, gyémánt, tserép, méts, indzsenér, atzél, 's a' t. szavak. Így bántak az Olaszok is némelly idegen nyelvekből vett szókkal, midön p. o. a' *miliare, Senior* szókból formáltak *miglio, Signore* szókat; illyen változás alá vetették a' fellyebb felhozott szókat is, ha ök költsönözték azokat a' Frantziáktól, és nem megfordítva. A' Tótok is változtatták néha az egyszerű hangokat öszvetetteké, mtdön p. o. a' *Diabolus, Decanus* szókból *D'abel, D'ekan* szókat tsináltak magoknak. Ámbár pedig különösen szeretik némelly nemzetek az öszvetett vagy meglágyított hangokat: épen nem zárják ki mindazáltal nyelvekből egészen az azoknak megfelelő egyszerű hangokat, és nem minden fő egyszerű hangokat lágyítanak meg. Ennek oka az, mivel igen rút volna ezen meglágyítással mértékietlenül élni, és egy által-

jában minden l, n, t, d, s, zs, sz, z hangokat öszvetett ly, ny, ty, gy, ts, dzs, tz, dz hangokkal tserélni fel a' kimondásban. Melly kellemetlen volna p. o. ha valaki ezen mondást: *el nem tudom adni a' sok mázsa szép mézet*, keresett lágytással ilyen nyámogó és tsámtsogó módon ejtené: *ely nyem tyugyom agynyi a' tsok mázsa tzip médzet*.

Az olyan erőtelen nyelvű selyp gyermekek, a' kik, a' mint a' 62-ik lapon megjegyeztetett, az egyszerű s, zs, sz, z hangokat sem tudják kimondani, annyival inkább nem tudják az öszvetett ts, dzs, tz, dz hangokat kiadni; hanem valamint amazok, úgy ezek helyett is t, d hangokat ejtenek. Ezek a' *tsiga tsapó maddzag* helyett ezt mondják: *tiga tapó maddag*, e' helyett: *atzél dzsida* ezt halattatják: *atél dida*; az oda fel említett mondások pedig így hangoztatják: *megeddett atélből tinálnak diddt a' kovdtok*, ismét: *a' poltellán findában van a' boddathea, tak túkol ninten még benne*.

Vóltak az ilyen kis gyermekekhez hasonló selypek a' Görögök között is, t. i. a' kik a' dz hangot a' kimondásban d hangra változtatták. A' Dórok p. o. a' Ζεύς (az Aeolok módja szerint Δεεύς) helyett így szólottak: Δεύς (némellyek pedig így: Σδεεύς), és Ζαγκλη helyett Δαγκλη; a' Laconiaiak pedig a' μῆξα helyett ezt mondták: μῆσσα. Találunk ilyen forma selypes hangváltoztatást némelly újabb nemzeteknél is; nevezetesen az Angolok a' német eredetű szókban a' tz hangot gyakorta t-re változtatták, p. o. *Herz, zwölf* az Angoloknál *Heart, twelf*; a' Belgák is hasonlóképen tselekedtek, kit a' német *Zahn, Zange* szók helyett *Tan, Tange* szókat ejtenek. Hajdan a' Chaldaeusok is a' zsidó nyelvből költsönözött szókban a' tz (Tzade) és dz (Zain) hangokat t (Teth) és d (Daleth)

hangokra változtatták, p. o. a' zsidó *dzahab*, *tzúr*, *tzibjah*, chaldaei nyelven *dehab*, *túr*, *tibjah*.

A' kis gyermekek, az ő fellyebb leirt selypes gyógyások által némelly hasznos igazságokra vezérelnek bennünket. Elsőben t. i. értésünkre adják, hogy a' mi Eleink hibásan vették fel a' gy hang jegyzésére a' g és y jeleket, a' d és y (melly j helyett van) vagy dy helyett. Midőn ugyanis ők, a' természetet követvén, a' gy helyett d hangot ejtenek, valamint a' ty helyett t hangot adnak, ezt p. o. *nagy atyám*, nem így ejtik: *nag akám*, hanem így: *nad atám*: azt tanítják, hogy a' gy hang a' d-nek, és nem a' g-nek meglágyulásából veszi természeti eredetét, valamint a' ty hang is, melly a' gy-nek párja, természetiképen a' t-től, a' d párjától, és nem a' k-től, a' g párjától származik. — Midőn továbbá a' kis gyermekek az öszvetett hangok helyett éppen az azokban lappangó fő egyszerű hangokat ejtik ki: kijelentik minékünk, hogy mitsoda betűket kell alapúl felvennünk, ha az öszvetett hangokat nem két betűvel, hanem tsak egy ponttal, vonattal vagy horoggal megjegyzett betűvel akarjuk, rövidségnek okáért, kiírni. Tsak úgy fog t. i. írásmódunk a' hangoknak természeti atyafiságán épülni, ha a' kis gyermekek által kiejtetni szokott egyszerű betűket jegyezzük meg valami módon az öszvetett hangoknak kijelentésére, azaz, ha az ly, ny, ty, gy, ts, dzs, tz, dz öszvetett hangokat az l, n, t, d, s, zs, sz, z betűknek meghorgolása vagy megpontosítása által írjuk le, elébb a' zs és sz egyszerű és részre oszolhatatlan hangok leírására is egyes betűjegyeket vévén fel. Valyha ez a' serkentés ne lenne *kiáltó szó a' pusztában!*

Hely - pótlékok.

A' reményt a' szerentse, a' félelmet a' szerentsétlenség követi. Kellemes időre mutat a' póknak vidám elő-jötte, ellenben fergeteg 's zápor következik ha az búsan elbúvik; — illy formán vagyunk a' társaságokban is.

Az élet 's a' szerelem játékszínén a' második szerep mindenkor alábbvaló, nem tsak az elsőnél, hanem minden másikkál is.

Szintolly hajlók a' valódi emberek, mint a' valódi arany.

Ugyan gyönyörű szörnyetegek lennénk, ha mi mind azok' a' lények volnánk, a' mellyeknek sok nagy társaságokban tartatunk.

Azon téjlevek, a' mellyeket az aszszonyi puhaságú román-írók, előnkbe tálalnak, egy pertz alatt megsavanyodván, haszonvehetlenné lesznek. A' mi tartós akar lenni, annak a' bor természetével kell birni.

Olly bizonytalan az ember élete, mint a' jég-tapok függése az ereszek széléről.

Szerentsétlenségünkben vakok és igazságtalanok vagyunk ön magunk eránt, mivel az árnyékban nem láthatjuk önnön árnyékuunkat.

E. G.

R e j t e t t s z ó.

Két tag húzd az előt, tetemid nyugvának ölében
 Második égi erő, földi nem — isteni fény!
 Mindkettője pedig zárt mélyén földi világunk'
 Báj elemét 's nagy urát tartja bilintsek alatt.

H. F.